

Lofrede op Tommi Kinnunens *Waar vier wegen samenkomen* in de vertaling van Sophie Kuiper

Door -Suze van der Poll

Waar vier wegen samenkomen presenteert de Finse 20^e eeuwse geschiedenis door de ogen van drie zelfstandige vrouwen en een homoseksuele man. In zijn debuutroman flirt Tommi Kinnunen met het genre van de historische familieroman en de biografie – hij modelleerde naar eigen zeggen de stammoeder van de familie die in dit verhaal centraal staat naar zijn overgrootmoeder. Dat deze stammoeder Maria heet is waarschijnlijk geen toeval. Maria ziet het als haar taak mensen te redden, niet als heilige, maar als onafhankelijke en bovenal doortastende vroedvrouw.

We schrijven 1895 en de bevolking in de wijde omgeving van het afgelegen kerkdorp Kuusamo in het noordoosten van Finland, vlak bij de Russische grens, doet bij bevallingen doorgaans een beroep op pijnkende wijzemoers en kruidenvrouwtjes. Maar als het mis gaat, en het gaat nogal eens mis in die arme streek, waar mannen hun vrouwen bezwangeren met de regelmaat waarmee ze ook hun akkers inzaaien, dan kloppen de mensen bij Maria aan. Dat zij er niet altijd in slaagt levens te redden wordt geïllustreerd in het eerste hoofdstuk. De navrante beschrijving van de manier waarop Maria een vrouw in baredood verlost, schokte menig Finse lezer. Maar, zo stelde Kinnunen in een reactie: zo was het wel.

In de korte hoofdstukken, waarin de auteur zich een goede beschouwer toont, en in bondige maar rake bewoordingen zijn personages neerzet toont hij de eenzaamheid van het bestaan. Naast Maria, die fietsende vrouw die met Argusogen bekeken wordt, en weet “dat de vaders haar niet mogen”, vooral omdat ze niet schroomt die mannen “te vertellen wat ze van hun doen en laten vindt”, introduceert Kinnunen Maria’s dochter Lahja. Lahja verschilt in veel opzichten van haar moeder. Waar Maria, die de bevolking uiteindelijk voor zich weet te winnen en uitgroeit tot een vroedvrouw van mythische proporties, scherp en ad rem is, wat af en toe tot droogkomische scènes leidt, is Lahja duidelijk minder rap van de tongriem gesneden. Lahja heeft daarentegen een bijzondere opmerkingsgave, wat prachtige beschrijvingen oplevert van de mensen en de natuur om haar heen.

Anders dan haar moeder, die ervoor kiest haar zelfstandigheid te bewaren en die lak heeft aan wat anderen van haar denken, droomt Lahja van een gezin en heeft ze grote behoefte te zijn zoals de anderen. Dat ze niet geschikt is voor die rol, is iets wat ze zelf niet of te laat inziet: ze houdt niet van kinderen, trouwt met de verkeerde man. Haar man onni houdt weliswaar zielsveel van zijn kinderen, en bouwt na de oorlog - als van de huizen in het noorden van Finland eigenlijk alleen nog maar de schoorstenen overeind staan- een groot huis voor zijn echtgenote, maar “[t]erwijl het huis groeit, wordt Lahja in zijn gedachten steeds kleiner en verdwijnt ze in een van de talloze nog niet gebouwde kamers” (255). – die bouwlust is overigens iets wat er ook bij Maria diep in zit: zij betrok nadat ze in Kuusamo was

neergestreekt een eenkamerwoning, maar liet dat in de loop der jaren steeds verder uitbouwen, wat de timmerman bij de laatste (?) uitbreiding doet verzuchten dat haar huis ‘al zo lang als een sliert rendiersleeën is’-.

Al voor zijn huwelijk met Lahja is het Onni duidelijk geworden dat hij van mannen houdt, maar dat is iets waarover in het conservatieve Finland tot ver na de Tweede Wereldoorlog niet gesproken mag worden. Al moet gezegd worden dat dat binnen deze familie voor vrijwel alle problemen lijkt te gelden. Zo luidt het in de vertaling van Sophie Kuiper:

Niemand misère wordt ooit ter sprake gebracht en over tegenslagen wordt zelfs binnen het gezin gezwegen. Omdat niemand zijn zorgen deelt en problemen niet eens hardop worden uitgesproken, kunnen er ook geen oplossingen worden gezocht. Het verbaast Onni hoe de anderen kunnen glimlachen en zo kalm door kunnen gaan met het leven. Zelf zit hij 's nachts op de rand van zijn bed en laat hij zijn handen trillen, omdat niemand het ziet. 's Nachts schrijft hij brieven, strekt hij op papier zijn armen naar andere dorpen en steden. Hij zoekt contact met een ander, iemand net zoals hij, en wil vertellen hoe het is om te verlangen naar iets wat je niet mag willen. (p.267)

Onni's seksuele voorkeur wordt als een ziekte door de Finse maatschappij en hemzelf beschouwd, een 'ziekte' die hem ertoe dwingt een dubbelleven te leiden en die hem uiteindelijk fataal wordt. Maar die ziekte en de onmogelijkheid erover te praten maakt ook dat Lahja, die hunkert naar liefde en samenzijn, transformeert tot een kille vrouw die uiteindelijk iedereen van zich vervreemdt, en haar kinderen, schoondochter en kleinkinderen meer dan dwars zit.

De vraag of de mens zelf kan kiezen hoe hij zijn leven inricht loopt als een rode draad door *Waar vier wegen samenkomen*. Die vraag (en ook het antwoord dat gepresenteerd wordt) is misschien niet heel vernieuwend, maar de manier waarop de auteur de kwestie onderzoekt is intrigerend.

Het bijzondere van Kinnunens boek zit hem niet in de laatste plaats in de veelheid aan stijlen; bondig en concreet in het deel waar Maria de boventoon voert, beeldend en reflectief (en later tenenkrommend venijnig) bij Lahja, en de kinderen die op de achtergrond een belangrijke rol spelen komen met hun nuchtere opmerkingen niet alleen overtuigen, maar vaak ook buitengewoon geestig uit de hoek. Zo merkt de kleine Anna vlak voor het huwelijk tussen haar moeder en Onni op: 'Waar zouden we hem voor nodig hebben?' Naast de stijl valt tevens de compositie op. In vier delen, voorafgegaan door een korte proloog en afgesloten door een even zo korte epiloog, neemt Kinnunen de lezer mee door het Finland van de 20e eeuw, en hoewel de auteur zijn verhaal klein houdt, door de keuze van zijn personages, die alle deel uitmaken van dezelfde familie en zich opvallend vaak binnen dat grote huis bevinden, weet hij tegelijkertijd zijn verhaal ook boven de familiegeschiedenis uit te tillen.

De structuur binnen de vier delen is overwegend chronologisch, maar de auteur beweegt zich met sprongen door de geschiedenis. Elk van de korte hoofdstukjes beschrijft één jaar, waarbij sommige jaren in meerdere delen terugkeren. Kinnunen heeft ervoor gekozen per deel één persoon centraal te stellen en die persoon te volgen vanaf het jaar waarin het bewuste personage zijn of haar ware identiteit ontdekt. Zo begint Lahja's deel in 1911 met de ontdekking als 7-jarige dat ze een bastaard is – niet makkelijk in een kleine, traditionele gemeenschap. Lahja's deel wordt gevolgd door dat van haar schoondochter Kaarina, die in 1964 tot de wrange conclusie komt dat ze gevangen zit in het vreugdeloze huis van haar tirannieke schoonmoeder. Het laatste deel, waarin Onni centraal staat, gaat chronologisch volledig vooraf aan dat van Kaarina. Het begin van dat laatste deel beschrijft Onni's ontdekking van de herenliefde.

De delen sluiten dus niet chronologisch op elkaar aan. Het effect is niet alleen dat de spanning verhoogd wordt omdat essentiële informatie ontbreekt, maar ook wordt er op deze manier steeds opnieuw een samenhang gecreëerd. Bovendien nodigt deze structuur de lezer uit om het verhaal in een andere volgorde te lezen dan waarin het gepresenteerd wordt.

Het inzicht dat de levens van de vier mensen die centraal staan in *Waar vier wegen samenkomen* in hoge mate bepaald worden door hun onderlinge afhankelijkheid wordt geïllustreerd door de frequente en effectieve perspectiefwisseling, zowel tussen als binnen de delen. Bovendien slaagt de auteur er zo niet alleen in een genuanceerd portret te tekenen van de personages, het maakt zijn scherpe en kritische analyse van de Finse 20e eeuwse culturele, sociale en politieke geschiedenis tot misschien niet een heel vernieuwend, maar wel degelijk tot een zeer lezenswaardig verhaal.